

# Vrijwillige informatieverstrekking in de jaarverslaggeving van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen 1945-1983

Prof. Dr. D.W. Feenstra

*Vrijwillige informatieverstrekking in de jaarverslaggeving van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen 1945-1983*

C. Camfferman

Dissertatie

Vrije Universiteit Amsterdam  
mei 1996, 306 pp.

Camfferman heeft een indrukwekkend proefschrift geschreven over de ontwikkeling van de jaarverslaggeving van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen gedurende de eerste veertig jaar na de Tweede Wereldoorlog. De precieze formulering van het doel van de studie luidt als volgt (p. 303): 'het beschrijven en karakteriseren van de rol van vrijwillige uitbreiding van de informatieverstrekking in de ontwikkeling van de naoorlogse Nederlandse verslaggeving'. Camffermans belangstelling voor dit probleem is mede ontstaan door de gangbare opvatting dat in Nederland ten opzichte van andere Europese landen afwijkende ideeën bestaan over het relatieve belang van wet- en regelgeving enerzijds en vrijwilligheid anderzijds. Conform deze gangbare opvatting geldt Nederland als een land waar vrijwillige verbetering van de verslaggeving relatief belangrijk is; relatief zowel ten opzichte van het buitenland als ten opzichte van wet- en regelgeving. Camfferman heeft een belangrijk probleem gesteld. Niet alleen vanwege de historische analyse waardoor aanneemelijk wordt gemaakt of de gangbare opvatting al dan niet correct is, maar vooral vanwege de

implicaties voor het door de regelgevende instanties in de toekomst te voeren verslaggevingsbeleid.

Het proefschrift heeft de volgende structuur. Hoofdstuk 1 (11 pp.) omvat de voor proefschriften gangbare inleiding met vragen zoals: waarom wordt het verschijnsel van de vrijwillige informatieverstrekking onderzocht?; is dit verschijnsel reeds eerder onderzocht en zo ja, welke conclusies werden toen getrokken?; op welke onderzoektechnische wijze kan de doelstelling van de studie gerealiseerd worden? Opvallend in dit inleidende hoofdstuk zijn de door de onderzoeker Camfferman gemaakte keuzes (p. 10): '... a rather broad exploratory approach was preferred over a more narrow approach', en: '... an eclectic use of the approaches suggested in the literature ...'. In het vervolg van deze boekbespreking komen wij op deze keuzes terug.

Hoofdstuk 2 (22 pp.) bevat een compact overzicht van een deel van de recente economische theorievorming op het gebied van de informatieverstrekking in het algemeen. Ook over dit hoofdstuk zullen wij in het navolgende een oordeel geven.

In hoofdstuk 3 (56 pp.) treft men Camffermans visie op de geschiedenis van de Nederlandse verslaggeving aan. De periode voor de Tweede Wereldoorlog wordt ca. twintig pagina's toebedeeld ten einde een nuttig referentiekader te leveren voor de naoorlogse periode (ca. 30 pp.). Voor veel lezers van dit blad zal dit hoofdstuk, in tegenstelling tot de inhoud van hoofdstuk 2, veel bekende onderwerpen bevatten, zeker indien men eerder kennis heeft genomen van het omvangrijke en voortreffelijke werk van Zeff, Van der Wel en Camfferman:

---

Prof. Dr. D.W. Feenstra is als hoogleraar Financieel-administratieve Bedrijfseconomie verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Company Financial Reporting. A historical and comparative study of the Dutch regulatory process (1992). Camffermans participatie in het 'Zeff-project' zal hem ongetwijfeld goed van pas zijn gekomen bij de vervaardiging van dit hoofdstuk. Het hoofdstuk levert de noodzakelijke institutionele achtergrondkennis voor het correct kunnen interpreteren van de empirische hoofdstukken 4, 5 en 6. Wij gaan in deze boekbespreking niet nader in op de inhoud van hoofdstuk 3.

Hoofdstuk 4 (23 pp.) levert de basisingrediënten voor het eigen empirische onderzoek in de hoofdstukken 5 en 6. Eerst wordt eerder (internationaal) onderzoek van derden in kaart gebracht, vervolgens wordt het theoretische kader van de eigen empirische studie geformuleerd. Camfferman hanteert het in de externe verslaggevingsliteratuur niet al te bekende model van Rogers (1983) betreffende de adoptie en diffusie van innovaties. In het vervolg van deze boekbespreking komen wij op deze keuze terug. Hoofdstuk 4 wordt afgesloten met een korte schets van de opzet van het empirische deel van de studie. Hier wordt de keuze gerechtvaardigd van de volgende negen thema's waarop Rogers' model wordt toegepast. De thema's zijn achtereenvolgens: omzetcijfers, vergelijkende cijfers, belastingen naar de winst in de winst- en verliesrekening en als schuld op de balans, werkgelegenheidsindicatoren, opname van geconsolideerde jaarrekeningen, opname van overzichten betreffende de herkomst en besteding van middelen, vervangingswaardegegevens, cijfers over de winst per aandeel en de informatieverstrekking over omzet en operationeel resultaat per segment. De rechtvaardiging van de keuze van juist deze negen thema's berust onder meer op de volgende criteria: gedurende de onderzoeksperiode moet er sprake zijn van een innovatie (dat is een ontwikkeling van bijna geen informatieverstrekking tot een toestand waar een substantieel deel van de beursgenoteerde ondernemingen de desbetreffende informatie verstrekt); er moeten voldoende mogelijkheden zijn voor vrijwillige informatieverstrekking, terwijl die mogelijkheden voor bijna alle ondernemingen open staan. Voor de onderzochte periode 1945-1983 lijken Camffermans thema's inderdaad de 'grote' thema's. Voor de periode na 1983 zouden ongetwijfeld andere thema's gekozen zijn (bijvoorbeeld: toekomstgerichte informatieverstrekking, immateriële activa, milieurisico's, financiële instrumenten). Van 140

ondernemingen werden gemiddeld 20 jaarrapporten onderzocht op de hiervoor genoemde negen thema's, zodat Camfferman maar liefst (circa) 2.800 jaarrapporten heeft moeten doornemen! Mijn kwalificatie van dit proefschrift als 'indrukwekkend' (zie de eerste zin van deze bespreking) berust niet louter op het aantal onderzochte jaarrapporten. De uitwerking van het onderzoek in de hoofdstukken 5 en 6 (respectievelijk 56 en 94 pagina's omvattend) valt eveneens onder dat oordeel. Systematisch en nauwgezet worden de negen thema's geanalyseerd; het kennisnemen van de inhoud van de analyses wordt veraangenaamd door in voortreffelijk Engels geschreven teksten. De belangrijkste resultaten van Camffermans onderzoek zijn door hemzelf samengevat in een artikel dat separaat in het onderhavige nummer van het MAB is opgenomen. Mijns inziens geeft hij in dit artikel een goed beeld van het door hem verrichte empirische onderzoek. In deze boekbespreking besteed ik er daarom verder geen aandacht aan.

Het proefschrift wordt door middel van hoofdstuk 7 (12 pp.) afgesloten. In dat hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek samengevat en worden er enkele suggesties gedaan voor nader onderzoek. De positionering van de Nederlandse ontwikkelingen in internationaal verband blijkt beperkt te zijn gebleven tot een vergelijking met ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. In veel opzichten blijken er parallele ontwikkelingen te hebben bestaan tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

Het navolgende commentaar heeft betrekking op de aan het empirische onderzoek ten grondslag liggende theoretische beschouwingen, zoals die met name zijn te vinden in de hoofdstukken 1, 2 en 4. Zoals hiervoor gesteld heeft Camfferman gekozen voor een brede, verkennende benadering, gecombineerd met een eclecticisch gebruik van de in de literatuur gesuggereerde benaderingswijzen (p. 10). Onderzoektechnisch gezien zijn dit aanvechtbare keuzes, omdat ze gemakkelijk kunnen leiden tot een gebrek aan strakke. Gelukkig voor hemzelf en de lezer is Camfferman niet in de door hem gegraven kuil gevallen, en wel voornamelijk dank zij het feit dat Camfferman slechts zeer ten dele doet wat hij heeft beloofd. Het aantal onderzochte thema's is weliswaar 'breed', maar dat geldt zeker niet voor het aantal toegepaste paradigma's. De

theorie van Rogers over adoptie en diffusie van innovaties blijft in het empirische deel van de studie de rode draad voor de analyse leveren, waardoor er (gelukkig) geen sprake is van het eclectisch gebruiken van diverse, mogelijk gedeeltelijk onderling strijdige, theoretische kaders. Er is daarom eerder sprake van een enge dan van een brede benadering. Dat blijkt ook uit de niet besproken maar wel relevante literatuur, die mijns inziens niet had mogen ontbreken in hoofdstuk 2. Camffermans samenvatting van de economische theorie van de externe verslaggeving blijft beperkt tot een overigens even voortreffelijke als compacte weergave van de 'contracting view'. Opvallend afwezig zijn verwijzingen naar en/of samenvattingen van de 'market based accounting research' en de 'public' en 'private interest' theorieën met betrekking tot de regulering van de externe verslaggeving. Diverse mogelijk relevante niet-economische theorieën krijgen nauwelijks aandacht toebedeeld (slechts twee voetnoten op p. 33): 'political economy approach' en benaderingen uit de sociaal-wetenschappelijke hoek. Waarom is hier niet naar Puxty (1993) verwezen? Waarom is er geen nadere uitwerking gegeven aan de ideeën over 'disclosure strategies' van Gibbins, Richardson en Waterhouse (1990)? De keuze van Rogers' sociaal-wetenschappelijke theorie is dientengevolge in zekere zin eerder 'eng' dan 'breed' te noemen. Enige aandacht voor de theorie van het beredeneerd gedrag (Theory of Reasoned Action) van Ajzen en Fishbein (1980) zou ik daarnaast hebben toegejuicht. Camffermans' keuze - die pas in hoofdstuk 4 wordt gemaakt! - houdt tevens in dat hoofdstuk 2 uit het proefschrift niet de theoretische basis levert die men daar op

voorhand zou verwachten. De samenhang van dit hoofdstuk met de overige hoofdstukken is daarom tamelijk los.

Ondanks de zojuist gedemonstreerde methodologische scherpslijperij blijf ik grote waardering houden voor Camffermans proefschrift. Het overheersende totaalbeeld dat na lezing van dit prachtig geschreven proefschrift blijft hangen, is dat van een onderzoeker die het lef heeft gehad benauwende economische denkkaders te vervangen door een ruimer sociaal-wetenschappelijk paradigma. Het is mijn persoonlijke overtuiging dat hij daardoor brede en diepgaande inzichten over de ontwikkeling van de jaarverslaggeving bij de lezers heeft overgebracht. Wat wil een wetenschapper nog meer?

---

#### L I T E R A T U U R

- Ajzen, J. , M. Fishbein, (1980), *Understanding attitudes and predicting social behavior*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- Gibbins, M., A. Richardson, J. Waterhouse, (1990), 'The management of corporate financial disclosure: Opportunism, ritualism, policies and processes', *Journal of Accounting Research*, 28 (1): pp. 121-143, voorjaar.
- Zeff, S.A., F. Van der Wel, C. Camfferman, (1992), *Company Financial Reporting: a Historical and Comparative Study of the Dutch Regulatory Process*, North-Holland.
- Rogers, E.M., (1983), *Diffusion of Innovations*, 3rd edition, The Free Press/MacMillan, New York.
- Puxty, A.G., (1993), *The Social & Organizational Context of Management Accounting*, Academic Press London.